

Arkadiusz Sadowski

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

**KORZYSTANIE Z PAŃSTWOWEGO I PRYWATNEGO
DORADZTWA ROLNICZEGO PRZEZ BENEFICJENTÓW
UNIJNEGO WSPARCIA INWESTYCYJNEGO**

*USE THE STATE AND PRIVATE AGRICULTURAL ADVISORY
BY BENEFICIARIES OF THE EU INVESTMENT SUPPORT*

Słowa kluczowe: instytucjonalne otoczenie agrobiznesu, doradztwo rolnicze, wsparcie inwestycji
Key words: institutional setting of agribusiness, agricultural advisory, investment support

Synopsis. W artykule zaprezentowano skalę korzystania z państwowego oraz prywatnego doradztwa rolniczego wśród beneficjentów unijnego wsparcia inwestycyjnego w ramach działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych”. Na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych określono, że około połowa rolników zamierza w najbliższym czasie korzystać z usług doradczych, z czego zdecydowana większość wybiera instytucje państwowe. Pozostałe gospodarstwa bądź nie korzystały z doradztwa bądź też po skorzystaniu ze wsparcia planowały rezygnację z tego typu usług.

Wstęp

Polskie rolnictwo oraz obszary wiejskie są obecnie na etapie intensywnych przeobrażeń. Od 2004 wdrażane są założenia Wspólnej Polityki Rolnej UE, co związane jest zarówno z możliwością pozyskania środków finansowych na rozwój poszczególnych uprawnionych podmiotów, jak i z koniecznością dostosowania się do unijnego prawodawstwa oraz konkutowania na ogólnoeuropejskim rynku. Niezależnie od tego, nauki rolnicze oraz zastosowanie wyników badań w praktyce, stwarzają nowe rozwiązania w dziedzinie techniki, technologii oraz organizacji produkcji, przyczyniając się do postępu technicznego oraz biologicznego. Wszystkie te czynniki potencjalnie mogą stanowić szansę dla gospodarstw rolnych, jednak tylko w sytuacji, gdy kierujący nimi rolnicy zdobędą dotyczącą ich wiedzę oraz posiadają umiejętności wykorzystania jej w praktyce. W innym przypadku, zmieniające się nieustannie polityczne, ekonomiczne oraz techniczne otoczenie rolnictwa może być przyczyną regresu gospodarstw, a w skrajnych przypadkach może przyczynić się do ich upadku. W procesie przekazywania wiedzy ludności rolniczej istotną rolę odgrywa doradztwo rolnicze. Uczestnictwo w działaniach informacyjnych i edukacyjnych podejmowanych przez instytucje doradcze ma jednak charakter dobrowolny, a istota procesu doradczego polega na partnerskiej współpracy doradcy z rolnikiem [Kujawiński 2002]. Dlatego ważny jest stosunek ludności rolniczej i wiejskiej do poszczególnych instytucji doradczych oraz wynikający z niego zakres korzystania z ich usług.

Celem opracowania było określenie skali korzystania z usług doradztwa państwowego i prywatnego przez rolników wykonujących inwestycje modernizacyjne, współfinansowane z funduszy UE w ramach działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych”.

Metodyka badań

Badania ankietowe przeprowadzono na próbie 51 gospodarstw rolnych będących beneficjentami działania. Obejmowały one m.in. zagadnienia związane z obecnym oraz planowanym korzystaniem z usług doradztwa państwowego oraz prywatnego. Na tej podstawie dla każdego badanego podmiotu dokonano oceny kierunku zmian dominującej organizacji doradczej:

- w kierunku doradztwa państwowego – w przypadku gospodarstw, które:
 - korzystały i zamierzają nadal korzystać z usług doradztwa państwowego,
 - rezygnują z usług doradztwa prywatnego na rzecz państwowego,
 - planują rozpoczęcie korzystania z usług doradczych, wybierając organizację państwową,
- w kierunku doradztwa prywatnego – w przypadku gospodarstw, które:
 - korzystały i zamierzają nadal korzystać z usług doradztwa prywatnego,
 - rezygnują z usług doradztwa państwowego na rzecz prywatnego,
 - planują rozpoczęcie korzystania z usług doradczych, wybierając organizację prywatną,

- rezygnacji z usług doradczych – w przypadku gospodarstw, które korzystały z usług doradztwa państwowego lub prywatnego, lecz w przyszłości zamierzają z nich zrezygnować,
 - braku korzystania z usług doradczych – w przypadku gospodarstw, które nie korzystały z usług doradztwa państwowego lub prywatnego i w przyszłości nie planują korzystać.
- W celu określenia specyfiki podmiotów w odniesieniu do korzystania z usług doradczych, zostały one podzielone według cech:
- dotyczących gospodarstwa oraz jego kierownika (wiek kierownika, czas samodzielnego prowadzenia gospodarstwa oraz powierzchnia UR – tab. 1),
 - określających stosunek kierownika do programu wsparcia inwestycyjnego (opinia na temat funkcjonowania programu oraz deklaracja, czy inwestycja wykonana z jego współfinansowaniem byłaby przeprowadzona bez wsparcia UE – tab. 2).

Tabela 1. Obecne i planowane korzystanie z doradztwa państwowego i prywatnego przez respondentów grupowanych według cech kierownika oraz gospodarstwa
Table 1. Present and planned use of state and private agricultural advisory by respondents grouped by features of manager and farms

Wyszczególnienie/ Specification		Wybór dominującej organizacji doradczej [liczba odpowiedzi]/The choice of the dominant advisory organization [number of answers]				
		w kierunku doradztwa państwowego*/ towards a state advisory	w kierunku doradztwa prywatnego**/ towards a private advisory	rezygnacja z usług doradczych/ renunciation of advisory service	brak korzystania z usług doradczych/ absence of advisory service use	razem/ total
Wiek kierownika gospodarstwa [lata]/Age of farm manager [years]	20-30	4	1	2	4	11
	31-40	9		5	7	21
	41-50	8	1	3	3	15
	> 50	2			2	4
	ogółem/ total	23	2	10	16	51
Czas samodzielnego prowadzenia gospodarstwa przez obecnego kierownika [lata]/Time of operating independently by the current farm manager [years]	< 5			1	2	3
	6-10	5	1	3	3	12
	11-20	9	1	3	6	19
	> 20	9		3	5	17
	ogółem/ total	23	2	10	16	51
Powierzchnia użytków rolnych [ha]/Area of agricultural land [ha]	<10	1		1	1	3
	10,1-30	8		4	2	14
	30,1-50	7			8	15
	>50	7	2	5	5	19
	ogółem/ total	23	2	10	16	51

* Uwzględniono następujące możliwości: korzystanie z usług tej samej państwowej organizacji doradczej, zmianę jednej państwowej organizacji doradczej na inną państwową, rozpoczęcie korzystania z usług państwowej organizacji doradczej, zmianę prywatnej organizacji doradczej na państwową/The following options were included: use the services of the same state advisory organization, change of one state advisory organization to another state advisory organization, start using the services of an state advisory organization, change of private advisory organization to the state advisory organization

** Uwzględniono następujące możliwości: korzystanie z usług tej samej prywatnej organizacji doradczej, zmianę jednej prywatnej organizacji doradczej na inną prywatną, rozpoczęcie korzystania z usług prywatnej organizacji doradczej, zmianę państwowej organizacji doradczej na prywatną/The following options were included: use the service of the same private advisory organization, change of one private advisory organization to another private advisory organization, start using the services of an private advisory organization, change of state advisory organization to the private advisory organization

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych, n=51
 Source: own study based on the questionnaire, n=51

Wyniki

Na podstawie przeprowadzonej analizy (tab. 1 i 2) można stwierdzić, że prawie 70% badanych rolników korzystało w przeszłości z usług doradczych, a niemal połowa planuje korzystać w przyszłości. Prawie 20% ankietowanych po przeprowadzeniu modernizacji zamierza zrezygnować ze współpracy z doradztwem, co może oznaczać, że dla znacznej części rolników ten rodzaj usług ma charakter głównie funkcjonalno-aplikacyjny, a instytucje doradcze traktowane są jak kolejne firmy consultingowe, świadczące usługi w zakresie pozyskiwania środków unijnych. Uwzględnwszy zarówno gospodarstwa, które zrezygnowały ze współpracy po uzyskaniu wsparcia oraz niewspółpracujące z doradztwem w ogóle, można zauważyć że dla znacznej części rolników działalność informacyjna i edukacyjna nie ma znaczenia, co może być niepokojące w kontekście wspomnianych wyżej przeobrażeń politycznego, społecznego, ekonomicznego oraz technicznego otoczenia rolnictwa. Wśród podmiotów, które po przeprowadzeniu modernizacji nadal zamierzają współpracować z organizacjami doradczymi, zdecydowana większość (23 spośród 25 gospodarstw) wybiera instytucje państwowe. Przyczyn takiego stanu rzeczy upatrywać można z jednej strony w szerszym zakresie ich działania oraz w lepszej znajomości wśród ludności wiejskiej [Czubak, Sadowski 2010]. Dotyczy to przede wszystkim ośrodków doradztwa rolniczego, które w różnej strukturze organizacyjnej oraz pod zmieniającymi się nazwami, od wielu dziesięcioleci stanowią istotny element instytucjonalnego krajobrazu polskiej wsi [Szalczyk 2008] i jako takie są dobrze rozpoznawalne przez większość rolników. Co równie ważne, ich działalność dotyczy m.in. przekazywania wiedzy związanej z wieloma aspektami funkcjonowania wsi oraz rolnictwa i w tym zakresie jest bezpłatna.

Analizując badane gospodarstwa pod kątem charakterystyki ich kierowników (tab. 1), zauważyć można relatywnie większe zainteresowanie współpracą z doradztwem wśród rolników w wieku powyżej 40 lat, gdzie w grupie 41-50 lat deklarowało ją 60% respondentów a wśród osób powyżej 50-tego roku życia – 50%. Podobne zależności zachodziły także w przypadku analizy gospodarstw grupowanych według doświadczenia kierowników, mierzonego liczbą lat samodzielnego prowadzenia gospodarstwa. W grupie do 5 lat żadna z trzech osób nie zadeklarowała chęci korzystania z usług doradztwa zarówno państwowego jak i prywatnego. Wśród osób prowadzących gospodarstwa powyżej 10 lat odsetek ten przekracza 50%. Może to pośrednio oznaczać, że wraz z doświadczeniem rodzi się świadomość braku wystarczającej wiedzy i wynikająca z tego potrzeba jej zdobycia.

Podziału badanych gospodarstw ze względu na powierzchnię użytków rolnych dokonano ze względu na rolę ziemi, jako zasadniczego elementu potencjału produkcyjnego, warunkującego osiągnięcie określonych wyników ekonomicznych, a także potencjalnie wpływającego na jakość zarządzania i związaną z tym potrzebę uzyskania wiedzy z zakresu tak technologii produkcji, jak i politycznych i ekonomicznych uwarunkowań funkcjonowania rolnictwa. Zauważyć można (tab. 1), że największe zainteresowanie korzystaniem z doradztwa państwowego w okresie po przeprowadzeniu modernizacji wspieranej funduszami UE wykazali prowadzący gospodarstwa o powierzchni od 10,1 do 30,0 ha (8 gospodarstw stanowiących 57% podmiotów w tej grupie). Posiadany przez nie potencjał pozwala w polskich warunkach prowadzenia produkcji towarowej, w wielu przypadkach umożliwiającej (szczególnie przy uwzględnieniu wsparcia w postaci dopłat bezpośrednich) utrzymanie rodziny [Sadowski 2010]. Skala prowadzonej produkcji wymaga jednak znajomości zagadnień technologicznych i ekonomicznych, a uwzględnwszy wpływ Wspólnej Polityki Rolnej UE, także związanych z wymogami prawnymi warunkującymi możliwość skorzystania z dostępnych form wsparcia. Nietypowa sytuacja występuje w grupie gospodarstw największych, wśród których znajdują się jedynie 2 podmioty zainteresowane korzystaniem z usług doradztwa prywatnego po wykonaniu inwestycji modernizacyjnej. Prawdopodobne wyjaśnienie tego zjawiska może mieć związek zarówno ze skalą produkcji, jak i wynikającym z niej zakresem potrzeb w dziedzinie wiedzy technologicznej, ekonomicznej i prawnej. Prowadzenie działalności rolniczej na dużą skalę wiąże się niejednokrotnie potrzebą stosowania precyzyjnej technologii, a w związku z tym wymaga posiadania specjalistycznej wiedzy, oferowanej przez prywatne podmioty doradcze, zajmujące się takimi zagadnieniami, jak np. żywienie zwierząt lub nawożenie. Poza tym usługi oferowane przez niepaństwowe organizacje doradcze są zazwyczaj płatne, stąd z ich usług mogą skorzystać podmioty, które z jednej strony są zdolne ponieść tego typu wydatki, a z drugiej są w stanie zdobyte umiejętności praktycznie wykorzystać.

Spśród badanych podmiotów ponad 84% oceniło unijny program wsparcia inwestycyjnego średnio lub dobrze, a żaden z ankietowanych kierowników gospodarstw nie zadeklarował, że funkcjonował on bardzo słabo (tab. 2). Analiza zakresu korzystania z doradztwa w gospodarstwach grupowanych według oceny unijnego programu wsparcia inwestycyjnego wskazuje, że z pominięciem 3 gospodarstw oceniających program słabo, w kolejnych grupach, wzrasta udział podmiotów zamierzających po przeprowadzeniu inwestycji nadal korzystać z usług doradczych. Z jednej strony oznaczać to może, że osoby które są zadowolone zarówno z rzeczowych efektów pomocy unijnej oraz z procedury ubiegania się o nią, zainteresowane są dalszym korzystaniem ze wsparcia UE i w związku z tym deklarują współpracę z instytucjami doradczymi. Z drugiej natomiast strony pozytywna ocena programu może być skutkiem dobrej działalności organizacji doradczej, zarówno w dzie-

dzinie pomocy w wypełnieniu dokumentacji aplikacyjnej, jak i w dostarczeniu informacji na temat zasad jego funkcjonowania. Ostatecznie stan ten wskazuje pośrednio na to, że posiadanie odpowiednich wiadomości i umiejętność ich zastosowania ułatwia funkcjonowanie gospodarstwa rolniczego i jednocześnie skłania do dalszej edukacji. Badany przykład dotyczy wprawdzie zadowolenia z programu wsparcia inwestycyjnego, lecz wniosek ten można ekstrapolować także na inne aspekty prowadzenia gospodarstwa, szczególnie te które ulegają częstym zmianom, mając jednocześnie istotny wpływ na funkcjonowanie biznesu rolniczego.

Spośród badanych gospodarstw większość, bo ponad 76%, nie wykonałaby inwestycji modernizacyjnej bez finansowego wsparcia UE (tab. 2). Udzielenie takiej odpowiedzi może oznaczać zarówno, że podmioty te nie mają wystarczających środków własnych lub zdolności kredytowej, bądź też że pomoc unijną traktują jako swoistą „okazję”, gdzie ważniejsza jest możliwość pozyskania środków finansowych niż rzeczywiste potrzeby inwestycyjne. W grupie tej tylko 39,5% zamierza w przyszłości korzystać z usług doradczych. Oznacza to, że duża część kierowników tych gospodarstw zarządzanie nimi traktuje niekompleksowo, reagując na wybrane sygnały pochodzące z otoczenia rolnictwa i nie widząc potrzeby całościowego ich poznania oraz zastosowania. Odmienne sytuacja występuje w grupie podmiotów, które inwestycje modernizacyjne przeprowadziłyby także bez unijnej pomocy, co oznacza, że ich wykonanie wynikało z niezależnej od uwarunkowań politycznych strategii rozwoju, a finansowe wsparcie było wyłącznie pomocą, a nie czynnikiem warunkującym. W przypadku tych gospodarstw aż 83% zadeklarowało, że w przyszłości zamierza współpracować z doradztwem państwowym lub prywatnym. Przyczyna takiego podejścia rolników może być skutkiem dostrzegania przez nich potrzeby posiadania wiedzy w kierowaniu gospodarstwem. Stąd też kontakt z doradztwem rozumiany jest przez tą grupę szerszej niż tylko w kategoriach pomocy w przygotowaniu dokumentacji aplikacyjnej. Samo potraktowanie inwestycji niezależnie od formy wsparcia finansowego też może być skutkiem wcześniejszych działań edukacyjnych prowadzonych przez instytucje doradcze. Innym wyjaśnieniem tego zjawiska może być to, że przeprowadzone przedsięwzięcia stanowiły fragment większego programu modernizacyjnego, stąd też analizowane gospodarstwa nadal zainteresowane są współpracą z doradztwem. Także i w tym przypadku świadczy to o posiadaniu przez tych rolników kompleksowej strategii rozwoju. Ogólnie zauważyć można w tym kontekście istnienie pewnego związku pomiędzy jakością zarządzania strategicznego a skłonnością do korzystania z usług doradczych.

Tabela 2. Obecne i planowane korzystanie z doradztwa państwowego i prywatnego przez respondentów grupowanych według oceny wsparcia inwestycyjnego UE

Table 2. Present and planned use of state and private agricultural advisory by respondents grouped by opinion of EU investment support

Wyszczególnienie/Specification		Wybór dominującej organizacji doradczej [liczba odpowiedzi]/The choice of the dominant advisory organization [number of answers]				
		w kierunku państwowego*/ towards a state advisory	w kierunku prywatnego**/ towards a private advisory	rezygnacja z usług doradczych/ resignation from advisory service	brak korzystania z usług doradczych/ absence of advisory service use	razem/total
Ocena działania PROW „Inwestycje...” (jak program funkcjonował?)/ Estimation of RDP measure „Investment...” (how the program operated?)	bardzo słabo/very poor	0	0	0	0	0
	słabo/poor	3				3
	średnio/intermediate	8	1	6	7	22
	dobrze/good	9	1	4	7	21
Czy inwestycja modernizacyjna byłaby wykonana bez wsparcia UE?/Does the modernization would have been done without the support of the EU?	bardzo dobrze/very good	3			2	5
	nie/yes	14	1	10	14	39
	tak/no	9	1		2	12
	ogółem/total	23	2	10	16	51

*** jak w tab. 1/see tab. 1

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych, n=51

Source: own study based on the questionnaire, n=51

Wnioski

Analizowana próba badawcza jest zbyt mała, aby na jej podstawie wyrokować o rzeczywistej skali korzystania z doradztwa wśród polskich rolników. Pokazuje ona jednak pewne prawidłowości zachodzące pomiędzy skłonnością do współpracy z organizacjami doradczymi a cechami charakteryzującymi zarówno same gospodarstwa, jak i ich kierowników. Przede wszystkim badania wykazały, że duża część gospodarstw bądź nie jest zainteresowana tą współpracą, bądź traktuje ją wycinkowo. Dla podmiotów, które po przeprowadzeniu inwestycji współfinansowanej ze środków UE zrezygnowały z usług, instytucja doradcza stanowi przede wszystkim firmę consultingową udzielającą usług w zakresie aplikowania o środki unijne. Łącznie z podmiotami nigdy niekorzystającymi z tych usług (które razem stanowią ponad połowę badanej populacji) stanowią tę grupę, która nie jest zainteresowana zdobywaniem wiedzy przekazywanej przez instytucje doradcze. Oznaczać to może bądź brak zainteresowania edukacją w zakresie zmieniającego się otoczenia rolnictwa bądź też umiejętność pozyskania niezbędnych informacji z innych źródeł (telewizja, prasa fachowa, internet). Z przeprowadzonych badań wynika jednak, że rolnicy korzystający i zamierzający w przyszłości korzystać z usług doradczych potrafią lepiej i bardziej kompleksowo kierować swoimi gospodarstwami. Oznacza to, że zarówno z punktu widzenia gospodarstwa, jak i polityki rolnej istnieje potrzeba prowadzenia przez organizacje doradcze działalności informacyjnej i edukacyjnej.

Przeprowadzone badania wykazały także większe przywiązanie rolników do instytucji doradztwa państwowego, co wynika z ich lepszej rozpoznawalności, dłuższego funkcjonowania w środowisku wiejskim oraz darmowego świadczenia wielu usług. Organizacje prywatne wybrane zostały z kolei wyłącznie przez gospodarstwa duże, zainteresowane głównie usługami „elitarnymi”, specjalistycznymi i płatnymi.

Literatura

- Czubak W., Sadowski A.** 2010: Rola doradztwa rolniczego we wdrażaniu mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce. *Rocz. Nauk Roln.*, seria G, 97, 4, 36-44.
- Kujawiński W.** 2002: Słownik metodyczny doradcy rolniczego. Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Oddział w Poznaniu.
- Sadowski A.** 2010: Ocena możliwości opłaty pracy własnej w różnych typach gospodarstw rolnych w Polsce. *Więś i Rolnictwo*, 2, 142-157.
- Szalczyk Z.** 2008: Rozwój instytucjonalnego doradztwa rolniczego w Polsce. [W:] Z polskimi rolnikami ku nowoczesnej wsi. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie oddział Kraków.

Summary

Scale of use the state and private agricultural advisory by beneficiaries of the EU investment support was presented in this paper. Based on investigation was determined that about half of analysed farmers intend to use the agricultural advisory. More of them chose state institutions. The remaining farms didn't use agricultural advisory or resigned after investment co-financed by the EU funds.

Adres do korespondencji:

dr Arkadiusz Sadowski
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań
tel. (61) 848 70 52
e-mail: sadowski@up.poznan.pl